

DONA I CONEIXEMENT

Era un capvespre del mes de novembre quan vaig assistir, a la llibreria Bertran, amb la Margarida, a la presentació de *Llull con Lacan*.¹ A la taula hi havia José Enrique Ruíz Domènec que féu una lectura apassionada i molt intel·ligent del text. I em vaig assabentar que, entre tantes d'altres qüestions, s'havia preocupat d'estudiar el “desvetllar de la dona” a l'Edat mitjana.² Havien passat molts anys des que el pare ens va aconsellar la lectura de “la dona en l'època de les catedrals”,³ realment apassionant.

Vaig pensar que fora bo tornar a llegir sobre aquesta mena de qüestions i vaig descobrir dos llibres excel·lents dels quals recomano, en particular, la lectura del segon.⁴ Entre moltes d'altres lectures de certs personatges coneguts –Abelard i Heloïsa, Joana d'Arc, Isabel de Villena– en vaig descobrir moltíssimes que m'eren desconegudes de les quals, si m'ho permeteu, per coherència amb els actes organitzats per les Biblioteques de la UB, us parlaré de la de Christine de Pizan.⁵ Es planteja la qüestió de la misogínia: “La cultura europea no podrà desempallegar-se mai més de la imatge de la dona creada per la literatura misògina, ja que aquestes opinions terribles sobre les dones no són simplement el resultat de la indignació masculina: són el resultat del descobriment de la diferència”⁶ Contra aquesta situació de prejudici intel·lectual, social i ètic s'eleva Christine de la qual diu Ruiz Domènec, “a la *Cité des Dames* (1405), sosté amb eloqüència que la misogínia era un plantejament aliè a la realitat històrica, defensant la memòria femenina i deplorant els excessos de Jean de Meun i els seus seguidors”.⁷

M'he allargat –ho sé–, però em sembla que el fet que encara avui –

¹ Miquel BASSOLS i PUIG, *Llull con Lacan. El amor, la palabra y la letra en la psicosis*. Gredos: Madrid, 2010.

² Jo ja el coneixia pels seus recents textos sobre Espanya i Europa: *Espanya, una nueva historia*, RBA: Barcelona, 2009; *Europa. Las claves de su historia*. RBA: Barcelona, 2010. Després, ja en el 2011, arribaria *Catalunya, Espanya. Acords i desacords*. La Magrana: Barcelona, 2011.

³ Régine PERNOUD. *La Femme au temps des cathédrales*. Stock: París, 1980. Edició castellana, *La mujer en el tiempo de las catedrales*. Granica: Barcelona, 1987.

⁴ José Enrique RUIZ DOMÈNEC: *La mujer que mira*. Sirmio: Barcelona, 1989 –és un estudi molt agut i interessant; *El Despertar de la mujeres*. Altaya: Barcelona, 1999 –alta divulgació: es llegeix, com una bona novel·la, d'una tirada.

⁵ RUIZ DOMÈNEC [1999], op. cit., capítol VI, *Observando la diferencia*, -p 232-236, realment molt interessant. Una història d'aquest personatge l'ofereix Régine PERNOUD, *Christine de Pisan*. Calmann-Lévy: París, 1982.

⁶ *Op. cit.* p 230. La traducció al català és meva.

⁷ *Op. cit.* p 232. La traducció al català és meva.

entrat ja el segle XXI en el seu segon decenni– hàgim de recordar el “fenomen femení” –i he triat la paraula– palesa que no hem superat aquell sentiment contra el qual Christine aixecà la veu fa set segles.

Les obres que s'exposen –en textos originals, en biografies, en textos divulgatius–, per l'esforç i dedicació del personal de la biblioteca, amb la iniciativa de l'Olga Julià i de la Carme Navajas, ens apropen a la tasca de dones que han contribuït a fer avançar el coneixement humà, la cultura, la ciència i que, en moltes ocasions, han quedat a l'ombra dels homes de la seva època⁸ perquè –i això és un fet important– el poder de prendre decisions ha estat –i és encara– masculí.⁹

Només, en quatre ratlles, em referiré a Lise Meitner Viena (Àustria), 7 de novembre de 1878– Cambrige (Anglaterra), 27 d'octubre de 1968). Fou una física austríaca. Estudià la radioactivitat i la física nuclear. Tingué un paper clau en el descobriment i explicació de la fissió nuclear.

El 1905 obtingué el doctorat, i es traslladà a Berlín el 1907 per estudiar amb Max Planck i el químic Otto Hahn, amb el qual treballaria els següents 30 anys. El director de l'Institut, Emil Fischer, no permetia que cap dona treballés als laboratoris, i Meitner havia de treballar al soterrani.

El 1923, Lise Meitner descobrí el fenomen de transició no radioactiva que s'anomenaria efecte Auger, que rep el nom del físic francès Pierre Víctor Auger que, independentment, el descobriria dos anys després.

El 1926 esdevingué professora titular a la Universitat de Berlín, essent la primera dona que assolía aquest grau a Alemanya.

L'annexió d'Àustria el març de 1938, l'assetjament que patí, el poc suport rebut dels seus col·legues, inclòs el mateix Hahn, precipitaren la seva marxa a Suècia. Des d'Estocolm seguí en contacte amb científics alemanys, sobretot amb Hahn tot i la creixent desconfiança que hi havia entre ells, per correspondència o en reunions clandestines mantingudes a Copenhaguen gràcies a la seva relació amb el físic danès Niels Bohr.

En aquestes reunions Meitner i Hahn planificaren un seguit d'experiments, que es realitzarien al laboratori de Hahn a Berlín el

⁸ Una autèntica excepció d'aquest fet és Madame Curie.

⁹ Pensem en el poder religiós, militar, judicial, econòmic i dels mitjans.

novembre de 1938, i que donarien lloc a les primeres evidències de la fissió nuclear.

Els resultats no van ser interpretats per a Hahn fins que a través de la correspondència amb Meitner, aquesta li va poder explicar i demostrar, a partir de les teories d'Einstein, que l'àtom d'urani s'havia trencat per formar bari i criptó, expulsant gran quantitat de neutrons i energia.

Hahn publicà el descobriment científic el gener de 1939, **sense esmentar la col·laboració amb Meitner**. Ella en publicà l'explicació el mes següent amb el seu nebot, Otto Robert Frisch, que fou qui donà el nom de fissió nuclear.

Meitner s'adonà de la possibilitat d'una reacció en cadena d'un potencial energètic enorme. Aquest informe despertaria un gran interès, pel seu potencial armamentístic. En el context prebèl·lic del moment, els avenços dels físics alemanys influïren en els esforços nord-americans que cristal·litzarien en el Projecte Manhattan.

L'any 1944, Otto Hahn rebé el Primi Nobel de química pel descobriment de la fissió nuclear, i Lise Meitner es quedà sense el reconeixement que, en opinió de molts científics, mereixia.¹⁰ Rebé, tanmateix, d'altres permis i reconeixements.

Ningú no ha reivindicat, per exemple, que l'efecte Auger prengui el nom d'efecte Auger-Meitner i, molt menys encara, una vindicació per part dels premis Nobel de la injustícia comesa fa uns setanta anys.

A la tomba de Lise Meitner hi llegim: “*Lise Meitner: una física que mai no va perdre la seva humanitat*”.

Cal que fets com aquest no es repeteixin mai més i que s'atribueixi a cadascú allò que li correspon amb independència de la religió, la

¹⁰ Un text divulgatiu sobre aquestes qüestions és David BODANIS, *E=mc². A biography of the world's most famous equation*. Walker Publishing Company. New York, 2000. Edició castellana, *E=mc². La biografía de la ecuación más famosa del mundo*. Planeta: Barcelona, 2002.

nacionalitat, la llengua i, naturalment, el sexe.

Actes, com ara aquesta exposició, contribueixen –n'estic ben segur– a normalitzar aquesta situació que mai no s'hauria d'haver produït, però la història és la que és, com palesen les aportacions i anàlisis històriques quan es fan amb el rigor amb què les elabora el professor Ruiz Domènec, membre de número de la Reial Acadèmia de Doctors de Barcelona.

Josep PLA i CARRERA
Barcelona, 4 de març de 2011